

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛІСТИКА

ЧЕЧОТКА І. Р.,

аспірантка науково-дослідної
лабораторії з проблем протидії
злочинності
(Національна академія внутрішніх
справ)

УДК 343.985

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.2.31>

**УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ
ЗА НАПРЯМОМ ДОТРИМАННЯ МІЖНАРОДНИХ
ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ**

Актуальність дослідження криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх у контексті його удосконалення щодо дотримання міжнародних та європейських стандартів обумовлена низкою чинників. По-перше, приведення кримінального провадження до міжнародних та європейських стандартів узгоджується із пріоритетними напрямками розвитку нашої держави, визначено у нормативно-правових актах України. По-друге, залучення можливостей криміналістики сприяє розкриттю та розслідуванню кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, досягненню завдань кримінального провадження та реалізації профілактичної функції. По-третє, неповнолітній, як особливий учасник кримінального провадження, потребує індивідуального підходу з метою максимального забезпечення його прав, свобод та законних інтересів, і водночас – ефективним вирішенням поставлених завдань у кримінальному провадженні. По-четверте, сфера криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх полягає у постійному розвитку та удосконаленні, у тому числі завдяки постійній інтеграції наукового знання, розвитку науково-технічного прогресу.

Отже, у зв'язку із процесами приведення вітчизняного кримінального процесуального законодавства та правозастосовної практики до міжнародних та європейських стандартів, процес кримінального провадження щодо неповнолітніх зазнає постійного удосконалення, що вимагає ретельної дослідницької уваги. Важливим є криміналістичне забезпечення даної сфери.

З'ясовано, що передусім міжнародні та європейські стандарти криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх ґрунтуються на положеннях міжнародного законодавства, (Загальна декларація прав людини (1948), Декларація прав дитини (1959), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966), Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, які стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила) (1985), Конвенція про права дитини (1989), Конвенції про права осіб з інвалідністю (2006), Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей (2010)) та національного законодавства (Конституції України (1996), КПК України (2012), законів України «Про охорону дитинства» (2001), Концепції розвитку кримінальної

юстиції щодо неповнолітніх в Україні (2011)). По-друге, міжнародні та європейські стандарти криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх враховують особливості реалізації криміналістичних засобів, методів, прийомів.

Ключові слова: криміналістичне забезпечення, кримінальне провадження, неповнолітній, підозрюваний, міжнародні стандарти, європейські стандарти, національні стандарти.

Chechotka I. R. Improving the forensic support of criminal proceedings against minors in the direction of compliance with international and European standards

The relevance of the study of the forensic support of criminal proceedings against minors in the context of its improvement in compliance with international and European standards is due to a number of factors. First, bringing criminal proceedings to international and European standards is consistent with the priority areas of development of our state, defined in the regulatory legal acts of Ukraine. Secondly, the involvement of forensic capabilities contributes to the disclosure and investigation of criminal offenses committed by minors, the achievement of the objectives of criminal proceedings and the implementation of the preventive function. Thirdly, a minor, as a special participant in criminal proceedings, requires an individual approach in order to maximize the protection of his rights, freedoms and legitimate interests, and at the same time – to effectively solve the tasks set in criminal proceedings. Fourthly, the area of forensic support for criminal proceedings against minors is in constant development and improvement, including through the constant integration of scientific knowledge, the development of scientific and technological progress.

Therefore, in connection with the processes of bringing domestic criminal procedural legislation and law enforcement practice into line with international and European standards, the process of criminal proceedings against minors is undergoing constant improvement, which requires careful research attention. Forensic support for this area is important.

It was found that, first of all, international and European standards of forensic support for criminal proceedings against minors are based on the provisions of international law (Universal Declaration of Human Rights (1948), Declaration of the Rights of the Child (1959), International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (1966), United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Justice against Minors (Beijing Rules) (1985), Convention on the Rights of the Child (1989), Convention on the Rights of Persons with Disabilities (2006), Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Child-Friendly Justice (2010)) and national legislation (Constitution of Ukraine (1996), CPC of Ukraine (2012), Laws of Ukraine “On the Protection of Childhood” (2001), Concept of Development of Criminal Justice against Minors in Ukraine (2011)). Secondly, international and European standards of forensic support for criminal proceedings against minors take into account the specifics of the implementation of forensic means, methods, and techniques.

Key words: forensic support, criminal proceedings, minor, suspect, international standards, European standards, national standards.

Вступ. Актуальність дослідження криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх у контексті його удосконалення щодо дотримання міжнародних та європейських стандартів обумовлена низкою чинників.

По-перше, приведення кримінального провадження до міжнародних та європейських стандартів узгоджується із пріоритетними напрямками розвитку нашої держави, визначено у нормативно-правових актах України.

По-друге, залучення можливостей криміналістики сприяє розкриттю та розслідуванню кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, досягненню завдань кримінального провадження та реалізації профілактичної функції.

По-третє, неповнолітній, як особливий учасник кримінального провадження, потребує індивідуального підходу з метою максимального забезпечення його прав, свобод та законних інтересів, і водночас – ефективним вирішенням поставлених завдань у кримінальному провадженні.

По-четверте, сфера криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх полягає у постійному розвитку та удосконаленні, у тому числі завдяки постійній інтеграції наукового знання, розвитку науково-технічного прогресу.

Таким чином нині, у зв'язку із процесами приведення вітчизняного кримінального процесуального законодавства та правозастосовної практики до високих міжнародних та європейських стандартів, процес кримінального провадження щодо неповнолітніх зазнає постійного удосконалення, що вимагає ретельної дослідницької уваги. Важливим є криміналістичне забезпечення даної сфери. Вказані та інші обставини переконують у актуальності наукового дослідження.

Постановка завдання. Мета наукової статті полягає у висвітленні актуальних питань удосконалення криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх за напрямом дотримання міжнародних та європейських стандартів.

Проблематику криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх розкрито у працях: О. Ф. Вакуленко «Досудове розслідування кримінальних проваджень щодо неповнолітніх» (Київ, 2017) [1], О. М. Крукевич «Міжнародні правові стандарти забезпечення прав неповнолітніх учасників кримінального провадження» (2017) [2], Г. Ю. Нікітіна-Дудікова «Криміналістична методика розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей» (Київ, 2022) [3] та ін. Але попри наявність низки наукових публікацій, питання криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх у контексті дотримання міжнародних та європейських стандартів не досліджувалися.

Результати дослідження. Слід враховувати, що кримінальне провадження щодо неповнолітніх реалізується в особливому, визначеному КПК України, порядку. Нині мова йде про формування цілісної системи ювенальної юстиції, яка максимально враховуватиме права, свободи та законні інтереси неповнолітніх учасників кримінального провадження. Нині у нашій державі впроваджено Національну стратегію реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року, схвалену розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 р. № 1027-р. [4].

Неповнолітній у кримінальному провадженні, за умови вчинення кримінального правопорушення, перебуває «у конфлікті із законом», може набувати правового статусу підозрюваного, обвинуваченого (підсудного), засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру.

Поняття «дитина, яка перебуває у конфлікті із законом» дослідники тлумачать так. Це неповнолітня особа (неповноліття охоплює період від 14 до 18 років), яка скоїла правопорушення і/або перебуває на профілактичному обліку у відділі/секторі ювенальної превенції, або відбуває покарання за вироком суду (пов'язане з позбавленням волі чи ж альтернативне покарання) [5, с. 313]. Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 1 проекту Закону України «Про юстицію, дружню до дитини», дитина у конфлікті із законом – дитина, яка підозрюється, обвинувачується або визнана винуватою у вчиненні кримінального правопорушення або щодо якої складено протокол про адміністративне правопорушення чи визнана такою, яка вчинила адміністративне правопорушення, або дитина, яка до досягнення віку, з якого може

наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною Кримінального кодексу України [6].

Також неповнолітній у кримінальному провадженні може набувати статусу свідка чи потеплілого, так званого учасника «у контакті із законом». Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 1 проекту Закону України «Про юстицію, дружню до дитини», дитина у контакті із законом – дитина, яка перебуває у сфері діяльності юстиції щодо дітей, зокрема дитина у конфлікті із законом, або дитина, яка є потерпілою чи свідком у кримінальному провадженні або у справі про адміністративне правопорушення [6].

КПК України використовує терміни «неповнолітня» та «малолітня» особи. Згідно п. 12 ст. 3 КПК України, неповнолітня особа – це малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. У свою чергу, малолітня особа – це дитина до досягнення нею чотирнадцяти років (п. 11 ст. 3 КПК України) [7].

Слід відмітити, що одним із інноваційних напрямів криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх є забезпечення міжнародних та європейських стандартів.

Передусім слід приділити увагу з'ясуванню поняття «криміналістичне забезпечення» у контексті його сучасного розуміння вченими.

Так, Ю. М. Чорноус визначає криміналістичне забезпечення як створення умов готовності й реалізації методів, засобів, прийомів криміналістичної техніки, криміналістичної тактики та криміналістичної методики, що ґрунтуються на загальнотеоретичних засадах криміналістики й спрямовані на виконання завдань розкриття, розслідування та попередження злочинів [8, с. 149–155].

Цікавим аспектом дослідження є відповідність системи криміналістичного забезпечення міжнародним та європейським стандартам.

Так, як зазначає О. Л. Дульський, якщо розглянути кримінальну процесуальну діяльність, то саме міжнародні та європейські стандарти прав і свобод людини мають ключове значення, адже належний рівень дотримання прав та свобод людини є одним із критеріїв допустимості отриманих доказів у кримінальному провадженні. Під час збирання доказів сторони кримінального провадження зобов'язані суворо дотримуватися кримінальної процесуальної форми. У контексті криміналістичної діяльності криміналістичне забезпечення збирання доказів у кримінальному провадженні, а саме його техніко-, тактико- й методико-криміналістичний складники, мають відповідати найкращим стандартам застосовуваних криміналістичних засобів, методів і прийомів [9, с. 8].

О. Л. Дульський, на підставі проведеного аналізу наукових досліджень підсумовує, що учені у своїх працях переважно аналізували такі ключові поняття, як «міжнародні стандарти» та «європейські стандарти», на основі запозичення кращого іноземного досвіду та врахування вітчизняної правозастосовної практики, формуючи поняття «національні стандарти», які є похідними від терміна «стандарт»; термін «стандарт» можна поширювати й на уповноважених осіб (прокурора, слідчого, дізнавача та інших), і на захисника як на суб'єктів, які збирають докази; становлення та розвиток поняття «стандарт» у науках кримінального процесу та криміналістики відбулося на теренах незалежної України [9, с. 181–182].

Здійснивши аналіз сутності й значущості міжнародних правових стандартів забезпечення прав неповнолітніх осіб у кримінальному провадженні, О. М. Крукевич пропонує поділити їх на три групи за критерієм спрямованості на відповідних учасників кримінального провадження:

1) міжнародні правові стандарти загального спрямування (стосуються прав усіх неповнолітніх учасників кримінального провадження):

– право на доступ до правосуддя та справедливий судовий розгляд (компетентність і неупередженість органів, які здійснюють кримінальне судочинство, невідкладний характер здійснення провадження, недопущення невинуватених затримок під час судового розгляду, право на безкоштовну кваліфіковану допомогу, поінформованість неповнолітніх щодо всіх

процесуальних дій, прав та обов'язків, забезпечення можливості висловити власну думку, право на перегляд судового рішення вищим за ієрархією судом);

– право на свободу й особисту недоторканність (забезпечення безпеки неповнолітнього на всіх етапах кримінального провадження, зокрема й під час судового розгляду, повага до особистості дитини, її думки, прав і свобод);

2) міжнародні правові стандарти спеціального спрямування (діють залежно від процесуального становища неповнолітніх осіб, залучених до сфери кримінального процесу):

– стандарти прав підлітків, щодо яких здійснюється кримінальне переслідування (співмірність заходів кримінального процесуального впливу, заходів процесуального примусу з особливостями особистості правопорушника та з обставинами правопорушення, перевага несудових способів вирішення кримінального правового конфлікту за участю неповнолітнього);

– стандарти прав неповнолітніх потерпілих та інших неповнолітніх учасників кримінального судочинства (право на захист у важких ситуаціях під час здійснення кримінального провадження, дотримання інтересів дітей, які виступають у кримінальному провадженні як потерпілі та свідки (встановлення мінімального числа допитів і їх тривалості, перерв у процесі дачі показань свідків, таких термінів судового розгляду й у такий час дня, що відповідає віку та рівню зрілості дитини), справедлива реституція, відшкодування заподіяної злочинном шкоди самими правопорушниками або державою);

3) міжнародні стандарти у сфері попередження злочинності серед неповнолітніх, що покладають на державу обов'язок щодо вжиття заходів із попередження злочинності неповнолітніх [2, с. 261].

Тобто, міжнародні та європейські стандарти криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх передусім ґрунтуються на положеннях міжнародного (Загальна декларація прав людини (1948), Декларація прав дитини (1959), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966), Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, які стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила) (1985), Конвенція про права дитини (1989), Конвенції про права осіб з інвалідністю (2006), Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей (2010)) та національного законодавства (Конституції України (1996), КПК України (2012), законів України «Про охорону дитинства» (2001), Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні (2011)).

Показовим є дотримання норм спеціальних джерел права, зокрема, Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей (2010) [10]. Вивчення їх змісту свідчить про врахування й криміналістичних аспектів реалізації поставлених завдань. Наприклад, згідно п. 59 «методи опитування, такі як відео-або аудіо-запис чи попередні закриті судові слухання, повинні використовуватись та розглядатись як допустимі докази» [10]. Відповідно, повинні бути розроблені та запропоновані практикам криміналістичні рекомендації щодо методів опитування неповнолітніх підозрюваних, фіксації даного процесу, з метою наступного використання у процесі доказування.

По-друге, міжнародні та європейські стандарти криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх враховують особливості реалізації криміналістичних засобів, методів, прийомів.

Наприклад, проведення слідчих (розшукових) дій із неповнолітніми відбувається згідно методики «Зелена кімната», що може застосовуватись слідчими та ювенальними поліцейськими для проведення інтерв'ювання (допиту/опитування) дитини з урахуванням її вікових та психологічних особливостей в умовах, що мінімізують та не допускають повторної травматизації психіки дитини. Метою методики «Зелена кімната» є отримання достовірних показань дитини під час проведення її допиту/опитування в умовах мінімізації та недопущення повторної травматизації її психіки [11, с. 19]. Методика «Зелена кімната» надає можливість більш ефективно застосовувати тактичні прийоми встановлення психологічного контакту, отримання показань допитуваної дитини із залученням спеціаліста-психолога за

умови недопущення її повторної травматизації. Методика «Зелена кімната», з урахуванням особливостей, може застосовуватися як відносно неповнолітніх свідків й потерпілих, так і неповнолітніх підозрюваних.

Перевага надається криміналістичним засобам, які дозволяють вирішити завдання як отримання показань неповнолітнього учасника кримінального провадження, ефективного проведення слідчих (розшукових) дій за його участю, так і вирішення не менш важливого завдання – перевиховання неповнолітнього правопорушника.

Висновки. Проблематику криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх, враховуючи її багатоаспектність, слід розглядати під різними кутами зору, відповідно до її нормативно-правового закріплення, теоретичного тлумачення і практичного виразу.

Отже, передусім міжнародні та європейські стандарти криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх ґрунтуються на положеннях міжнародного (Загальна декларація прав людини (1948), Декларація прав дитини (1959), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966), Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, які стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила) (1985), Конвенція про права дитини (1989), Конвенції про права осіб з інвалідністю (2006), Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей (2010)) та національного законодавства (Конституції України (1996), КПК України (2012), законів України «Про охорону дитинства» (2001), Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні (2011)).

По-друге, міжнародні та європейські стандарти криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх враховують особливості реалізації криміналістичних засобів, методів, прийомів.

Список використаних джерел:

1. Вакуленко О. Ф. Досудове розслідування кримінальних проваджень щодо неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 298 с.
2. Крукевич О. М. Міжнародні правові стандарти забезпечення прав неповнолітніх учасників кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 258–262.
3. Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Криміналістична методика розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей : монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2022. 624 с.
4. Національна стратегія реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року : схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 груд. 2018 р. № 1027-р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-%D1%80#Text>
5. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. 2 (Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми) / А. В. Аносова, О. В. Безпалько, Т. П. Цюман та ін. / За заг. ред.: Т. В. Журавель, З. П. Кияниці. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 352 с.
6. Проект Закону України «Про юстицію, дружню до дитини» (ініціатор Шмигаль Денис Анатолійович Кабінет Міністрів України) № 5617 від 04.06.2021. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72137
7. Кримінальний процесуальний кодекс України : прийнятий 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
8. Черноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення як наукова категорія та практичне завдання криміналістики. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2012. № 1. С. 149–155.
9. Дульський О. Л. Криміналістичне забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження: міжнародні, європейські, національні стандарти [Текст] : монографія / О. Л. Дульський. Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. 458 с.

10. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей : прийняті Комітетом міністрів Ради Європи 17 листоп. 2010 р. і пояснювальна записка. Рада Європи, 2013. 51 с. URL: <https://rm.coe.int/16804c2188>.

11. Методичні рекомендації щодо організації роботи з дітьми за методикою «Зелена кімната» для слідчих та ювенальних поліцейських. Київ, 2021. 48 с. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/16976/file/Green%20Room%20Methodology%20for%20Police%20Officers.pdf>

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

